

NOTES SOBRE L'APEL·LATIU COMA

Maria Isabel GUARDIOLA i SAVALL

En general, qualsevol tipus d'estudi toponímic resulta atractiu per a qualsevol persona, fins i tot, per a aquelles no massa versades en qüestions pràctiques i teòriques relacionades amb la lingüística. Endinsar-se en l'aventura d'esbrinar el perquè d'un nom de lloc i donar-li forma a la informació que se n'extrau demana en moltes ocasions tota la nostra atenció. Ja han destacat nombrosos estudiosos que aquesta ciència aporta materials importantíssims per als lingüistes. D'entre aquests, cal posar de relleu els apel·latius. Ara com ara, n'assistim a la fossilització en els mateixos noms de lloc que designen, de manera que el significat que els és propi ha desaparegut i ja no se sap què és —o, millor dit, què designa—, per exemple, una *coma*.

Precisament, en aquest article volem ocupar-nos d'aquest denominador del relleu tan present al llarg de la nostra geografia. Farem una repassada al que diuen diversos estudis i repertoris lexicogràfics i toponímics per veure l'estat de variació del significat, i ens centrarem, finalment, en un exemple concret d'una localitat del sud del País Valencià.

El primer que ens parla del terme és el *DCVB*. En aquesta obra es puntualitza el caràcter de fòssil toponímic que ha arribat a tenir en moltes comarques malgrat l'abundància del mot. Hi trobem les accepcions següents:

1. Depressió més o menys pregona i planera en terreny de muntanya.
2. Prat alterós, generalment situat en cims aplanats, ric en bon herbatge i molt estimat per a pastura.

Després d'un llistat de noms de lloc formats amb aquest apel·latiu, s'hi tracta l'etimologia de la paraula i els sentits que pren en català. Així doncs, és un derivat del gèl·lic *cūmba*, 'vall', que amb la influència de **calma*, 'altiplanície', donà la forma estudiada. En català pren els dos significats precisats més amunt en funció dels dos ètims assenyalats. De tota manera, afirmen els autors del *DCVB* que

la coma no és precisament la muntanya, l'elevació del terreny com a tal elevació, sinó un paratge planer, sense pendent o amb pendent suau, sense rocama ni altres accidents abruptes, i per tant és un concepte totalment diferent del de 'muntanya', que inclou tota mena d'irregularitats, si bé les comes formen part de la muntanya, com és natural en un territori tan espessament montuós [...]; del significat de 'valleta', que és el primitiu de *coma*,

per la idea de fertilitat que sol acompanyar a la de 'valleta' es pot haver passat fàcilment al significat de 'paratge fèrtil de pastura en la part alta de la muntanya'.

Moreu-Rey (1982, 41) reafirma la idea de 'valleta entre muntanyes' i la gran extensió del mot arreu del domini lingüístic:

un dels termes més sovint emprats en la toponímia per a designar una depressió sense desnivells massa marcats, una petita vall ampla és "Coma".

Al *DECat*, sv. *cóm*, Coromines tracta l'apel·latiu mot també com a 'valleta', provinent del gèl·lic CUMBA, 'vall'. El significat que li atorga és el de 'séc o solc de mediocre profunditat en un vessant de muntanya, o entre dos serrats'. És evident la relació amb *cóm*, 'obi, petita conca per donar beure als animals, especialment els que hi ha sovint vora les fonts muntanyenques' i també 'valleta poc fonda', del qual el mot *coma* sembla ser la variant femenina. Hi insisteix en el fet que no es tracta d'un "pujol, serrat o qualsevol prominència", sinó que "generalment no és paratge planer" i a tot cas, "pot ser ondulat o amb pendent no gaire fort, sovint amb fort desnivell, mai sense pendent".

El mateix Coromines (1983, 34) torna a insistir en aquest darrer punt:

El que no es pot admetre és que amb aquest valor usem el nostre *coma*. Aquest és un mot important, que es va antiquar en el català de les terres baixes, i que en conseqüència, confós per algú amb el castellà *loma*, va ser usat bàrbarament amb el valor d'aquest, però només en forma esporàdica i solament va fer-ho algun autor de primers d'aquest segle. Això no té absolutament cap fonament i només va succeir per una confusió individual i rara; car es tracta d'un mot que sempre ha designat una depressió i no pas una eminència, pertanyent al llenguatge de tots els temps i de tots els llocs, i arreladíssim en la toponímia de tot el país, però també ben viu com a nom comú, sobretot en les parts muntanyoses del territori. És una valleta poc profunda i més aviat pendent, sentit constant des del temps en què vàrem heretar-lo del cèltic.

La partida de la *Coma* del terme municipal de Bolulla (Marina Baixa) no apareix al cadastre, malgrat la importància que té. Sí que la recullen, però, Román del Cerro i Epalza (1983, 99). Està situada al vessant que mira al poble de la *penya del Matapoll*, justament sota la cova d'aquesta penya, i damunt de la partida coneguda com els *Xorros*, dalt del riu. Fita per la part dreta amb una altra partida anomenada la *Costera*, que, com el mateix nom indica, es tracta d'un altre vessant de la mateixa muntanya amb una inclinació bastant més pronunciada que no la de la *Coma*.

Les enquestes de toponímia local ens han revelat la fossilització del mot en aquesta partida. Malgrat la desconexió del terme, els nostres informants han descartat la possibilitat de qualsevol relació amb una vall o amb altres tipus d'apel·latius que facen referència a concavitats o a depressions. Aquesta *coma* en concret no és, per tant, cap tipus de depressió en forma de valleta com descriuen els estudiosos anteriors —en últim terme, es correspon amb la darrera descripció que en fa Coromines al *DECat* (sv. *cóm*)¹. Ben al contrari, l'única relació establerta ha estat amb *sos-*

1. "Generalment no és paratge planer" i "pot ser ondulat o amb pendent no gaire fort, sovint amb fort desnivell, mai sense pendent".

palma que tant en el parlar local com en el de tota la comarca es tracta de la ‘part immediata inferior al cim, a l’elevació, a allò que desix’ (Colomina: 1991, 308), és a dir, és el vessant amb caiguda suau d’una elevació determinada. Aquesta descripció es fa més entenedora en trobar la partida fitant que ja hem dit que s’anomena la *Cos-tera*, amb la qual alguns dels nostres enquestats han relacionat el topònim estudiat i que, fins i tot, l’han confós.

Sembla que s’ha produït, doncs, una especificació del significat del mot que s’aproxima bastant als detalls últims oferts per Coromines al *DECat* (*sv. còm*) i que ja anotàvem adés. Aquest fet es pot desprendre de les notícies d’altres localitats de la Marina Alta, en aquest cas, que en dona Ivars Cervera (1995, 163) quan comenta que

el corònim *coma* encara s’utilitza, en el sentit de “terreny en forma semicircular escalonat o en pendent”, a Dénia i altres pobles de la comarca².

Aquesta és la mateixa forma que presenta el topònim al terme de Bolulla.

Colomina (1991, 158), per la seua banda, aporta altres dades referents a l’ús del terme a la comarca:

coma. Com a nom de lloc, la *Coma* partida de Bolulla i de Rellu. N’hi ha moltes, com a NL i no sé si també com a apel·latiu, a Benissa. MGadea, que va viure a la Marina Alta, empra *coma* com a ‘elevació, tossal’: “un calvari i ermita del contorn prou visità, dalt d’una *coma* embellida per ciprers en la pujà” (*Cud*, 16). També empra el mot EValor, no es veu prou bé amb quin sentit: “una senda que passava entre bancal i garriga, al llarg de la *coma*” (*Aleix*³, 104).

Aquestes dades no acaben d’ajustar-se a la definició que n’han donat els estudiosos que hem esmentat més amunt i tampoc a les que aporta Ivars Cervera. Caldria dir que la que hi ha a Rellu també reuneix els mateixos trets que hem precisat per a la de Bolulla i per a les de la Marina Alta.

Finalment, Coromines (*DECat*, *sv. còm*) ens parla de la vigència del mot al País Valencià: al Maestrat el recull com a ‘fondalada, vall de declives suaus’, i també més al sud⁴, a Benissa i a Calp com a ‘hondonada’. A la mateixa Marina, a banda de les de Bolulla i de Rellu, hi ha les *Cometes* de Pedreguer. A més a més, Amaia Iturraspe em diu que a la ciutat de València hi ha el *barri de la Coma*, situat en una elevació de poca alçada. També n’hi ha a la Vall d’Ebo (Moll i Llodrà: 1991, 479), a Calp, a Pego al segle XVI⁵, a la Pobla del Duc, a Algemés i a Paterna (Casanova:

2. A la mateixa comarca, Pepa Garcia m’informa que a Pedreguer hi ha la partida de les *Cometes*, caracteritzada per haver-hi moltes elevacions de poca alçada, fet que explica l’aparició del derivat. Colomina (1991, 158) també en dona notícies de Benissa. Coromines (*DECat*, *sv. còm*), a més d’aquesta localitat, parla de Calp. Moll i Llodrà (1991, 479), de la Vall d’Ebo. I Casanova (1991, 574), també de Calp i de Pego al segle XVI.

3. L’acció d’aquesta novel·la, *L’ambició d’Aleix*, transcorre a la comarca, exactament al poble veí de Callosa d’en Sarrià.

4. Concretament, se situen a la Marina Alta.

5. Aquestes tres localitats també són de la Marina Alta.

1991, 574)⁶, entre altres llocs. Per acabar, Román del Cerro i Epalza (1983) en recullen més en la seua exploració per les terres valencianes meridionals.

No sabem quin significat pren en aquestes localitats l'apel·latiu, però el que resta clar, segons els nostres informants i les notícies que en dona de la comarca veïna Ivars Cervera (1995), és que *coma* a la nostra localitat —i segons Ivars Cervera (1995), també a algunes localitats de la Marina Alta— sembla indicar-nos el vessant escalonat i pendent d'una elevació que pot arribar a confondre's ocasionalment amb aquesta mateix⁷, més que no una valleta o depressió com estimaven Coromines (1983) o Alcover & Moll (*DCVB*), entre altres.

BIBLIOGRAFIA ESMENTADA

- Alcover, Antoni & Francesc de Borja Moll (1968-1975) (*DCVB*), *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, Editorial Moll.
- Casanova Herrero, Emili (1991), “Toponímia oronímica i repartició semàntica”, dins *Actes del catorzè Col·loqui general de la Societat d'Onomàstica*, vol. II, Alacant, Generalitat Valenciana.
- Colomina i Castanyer, Jordi (1991), *El valencià de la Marina Baixa*, València, Generalitat Valenciana.
- Coromines, Joan (1983), *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor.
- Coromines, Joan (1980-1991) (*DECat*), *Diccionari etimològic i complementari de la Llengua Catalana*, Barcelona, Curial.
- Ivars Cervera, Joan (1995), *Els noms de lloc i de persona de Dénia*, Dénia, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta-Institut de Cultura “Juan Gil-Albert”-Ajuntament de Dénia.
- Moll i Llodrà, Robert (1991), “Toponímia de la Vall d'Ebo (La Marina Alta)”, dins *Actes del catorzè Col·loqui general de la Societat d'Onomàstica*, vol. II, Alacant, Generalitat Valenciana.
- Moreu-Rey, Enric (1982), *Els nostres noms de lloc*, Mallorca, Editorial Moll.
- Román del Cerro, Juan Luis & Mikel de Epalza (1983), *Toponimia mayor y menor de la provincia de Alicante. Listado por municipios*, Alacant, Caja de Ahorros Provincial de Alicante.

6. Casanova també defineix el mot com a “depressió més o menys pregona; planera en terreny de muntanya”, cosa que tampoc no coincideix totalment amb la nostra descripció.

7. A banda de les informacions de Colomina (1991, 158), així m'ho confirma també Pepa Garcia pel que fa a Pedreguer.